

**DAVLAT SOLIQ SIYOSATIDA EKOLOGIK SOLIQLARNI JORIY ETISH ORQALI TABIIY
RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHGA ERISHISHNING AHAMIYATI****Turanboyev Boburjon Qodirjon o‘g‘li**

Qo‘qon universiteti “Xalqaro turizm va iqtisodiyot” kafedrası o‘qituvchisi

e-mail: boburturonboyev@gmail.com

Annotatsiya. Jahon tadqiqotchilari tomonidan xalqaro tajriba o‘rganilganda ekologik soliqlarni joriy etish, xar doim jamiyat uchun foydali bo‘lgan. Atrof muhitni saqlash, tabiiy resurslarni tejash xamda iqtisodiy o‘shishga erishish uchun Yashil soliq siyosati xukumatlar uchun eng to‘g‘ri yo‘l xisoblanadi.

Kalit so‘zlar: ekologik soliqqa tortish, energiya soliqlari, resurs soliqlari, ifloslanganlik uchun soliqlar.

Kirish:

Tarixdan ma‘lumki, soliqlar davlatchilikning yuzaga kelishi bilan bevosita bog‘liq xisoblanadi, davlat o‘zining oldiga qo‘ygan siyosati va iqtisodiy funksiyalarining mazmuniga bog‘liq ravishda soliq siyosatining universalligini xam oshirib boradi. Shu asnoda Yevropa Ittifoqi (European Union) davlatlari, Kanada, Xitoy va boshqa ko‘pgini davlatlar cheklangan tabiiy resurslarni tejash va atrof muxitni ximoya qilish maqsadida “Yashil soliq” (Green Tax) siyosatiga amal qilishmoqda. Ushbu siyosat orqali nafaqat iqtisodiy o‘shishga erishishmoqda, balki ular atrof-muhit ifloslanishining oldini olish va tabiat ne‘matlarini asrashga soliq to‘lovchilarni o‘rgatmoqdalar. Chunki, ekologik soliqlar atrof-muhitni himoya qilish bilan birgalikda davlat budjeti daromadlarini o‘shishini ham ta‘minlaydi va soliq to‘lovchilarni cheklangan tabiiy resurslardan tejamkorlik bilan foydalanishga undaydi.

Ekologik soliqlar o‘z mohiyatidan va amaliy natijalardan kelib chiqqan holda, budjet daromadini oshirishdan tashqari, quydagi asosiy vazifalarni bajaradi:

- Atrof-muhitni (toza havo, suv, tuproq, jonli tabiat va boshqalarni zararlanishdan himoya qiladi;
- Qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslardan, samarali hamda tejamkorlik bilan foydalanishga undaydi;
- Ishlab chiqarish faoliyatida ekologik zararsiz texnologiyalardan foydalanishni rag‘batlantirgan holda, resurs tejamkor texnologiyalarning rivojlanishini ta‘minlaydi;

Bulardan tashqari yana olimlar ekologik soliqlarning vazifalari haqida har xil fikrlari mavjud, masalan milliy olimlarimizning takidlashlaricha: “Jamiyatga yetkazilgan ekologik zararlar butun jamiyat xisobidan emas, balki jamiyatga zarar etkazuvchilar tomonidan kompensatsiya qilinishi ta‘minlanadi [1]”. Bu esa soliq to‘lovchini ekologiyaga zarar yetkazayotganligini anglashiga katta omil bo‘ladi, bugungu kunda juda muhim omil hisoblanadi.

Ekologik soliqqa tortish siyosatini amalga oshirayotgan davlatlarning tajribasi va ko‘pgina ilmiy izlanishlarni o‘rgangan holda, biz “Ekologik soliqlar” ni asosan quydagi kategoriyalarga bo‘lishimiz mumkin [2]:

- Ifloslanganlik uchun soliqlar - havoning ifloslanishi, suvning ifloslanishi uchun to‘lanadigan soliqlar;
- Resurs soliqlari - mineral resurslarni qazib olish uchun, suvdan foydalanganlik uchun, baliq ovi uchun, o‘rmon stendini kesish uchun hamda ov uchun to‘lanadigan soliqlar;
- Energiya soliqlari - yoqilg‘i va elektr energiyasi uchun soliqlar;
- Transport soliqlari - og‘ir transport vositalariga soliq, avtotransport vositalarini ro‘yxatdan o‘tkazishda davlat boji transport vositalari, samolyotlar va kemalar uchun soliqlar.

Ekologik soliqqa tortish siyosatini amalda qo‘llayotgan barcha davlatlar bosqichma-bosqich ushbu siyosatni amalga oshirib kelmoqdalar va hali ushbu siyosatdan foydalanib, uni to‘xtatib qo‘ygan birorta davlat mavjud emas. Ularning barchalari yildan yilga ekologik soliqlarni yanada rivojlantirib kelmoqdalar.

Ayrim tadqiqotchi olimlar ekologik soliqlar ta‘sirini o‘rganish va taxlil qilish uchun ekonometrik xisob kitoblardan foydalanishgan, Ekins va boshqalar Evropada ETR (Effective Tax Rate) ta‘sirini o‘rganish uchun ekonometrik modellashtirish usulini qo‘llab ko‘rishgan va ularning natijalari shuni ko‘rsatadiki, ETR nafaqat uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishga olib kelishi, balki atrof-muxitga tengsiz foyda keltirishi mumkinligini aniqlashadi [3].

Ushbu tadqiqotimizda o‘rganilgan adabiyotlar va xorijiy davlat tajribasidan kelib chiqib, quydagi takliflarni amaliyotga tadbiiq etish maqsadga muvofiqdir:

- Atrof-muhitga zarari kam soliq to‘lovchilarni rag‘batlantirish uchun soliq imtiyozlari joriy etilishi maqsadga muvofiq degan fikrdamiz. Masalan, yurtimizda yer solig‘i imtiyozini bekor qilish va ushbu imtiyozlarni soliq to‘lovchi faoliyatini ekologik zarariligi darajasiga qarab mulkiga yo‘naltirish samaraliroqdir.
- Faqat tabiiy resurs soliqlari bilan cheklanib qolmasdan, ekologik soliqlarni bosqichma-bosqich joriy etish zarur, soliq to‘lovchiga ekologiyaga yetkazayotgan zarari uchun soliq to‘layotganini sezdirish orqali tejamkorlikka undashimiz lozim. Bunda energetika uchun maxsus soliq joriy etgan xolda energiya tejamkorligiga erishsak bo‘ladi.
- Avtotransport vositalari uchun ham ekologiya solig‘ini joriy etish darkor, chunki yurtimizda havoning ifloslanishida ularning o‘rni kattadir.

Yuqoridagi fikr va tahlillardan kelib chiqib, shuni aytish lozimki, jahon tadqiqotchilari tomonidan xalqaro tajriba o‘rganilganda ekologik soliqlarni joriy etish, xar doim jamiyat uchun foydali bo‘lgan. Atrof muhitni saqlash, tabiiy resurslarni tejash xamda iqtisodiy o‘shishga erishish uchun Yashil soliq siyosati xukumatlar uchun eng to‘g‘ri yo‘l xisoblanadi. O‘zbekistonda esa bu yo‘nalishda faqat resurs soliqlari mavjudligini, ekologik soliq atamasi bilan nomlangan soliq turlari mavjud emasligi bu borada xalqaro tajribalardan orqada qolayotganimizni anglatadi. Zamonaviy va resurs tejamkor texnologiyalardan foydalanishni keskin rivojlantirish hamda cheklangan tabiiy resurslardan oqilona foydalanish uchun soliq siyosatida - ekologik soliqlarni joriy etish zarurdir. Bu bilan biz oqilona soliq siyosatini targ‘ib etib, atrof muhitni ximoya qilishda soliqlarning rolini oshirish bilan bir qatorda Respublikamizning budjeti daromadlarini ham o‘shishga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Бобқлевл С., Ходжаев А. Экономика природополг‘зованиуа. //Учебное пособие. –М.: ТЕЭС. 1997. С.206
2. Eda Grüner, Kersti Salu, Kaia Oras. ENVIRONMENTAL TAXES — ECONOMIC INSTRUMENTS FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION. Estonian Institute for Sustainable Development. Statistics Estonia (2009). Page 16-21.
3. Ekins P, Pollitt H, Barton J, Blobel D. The implications for households of environmental tax reform (ETR) in Europe. Ecol Econ. 2011; 70(12): 2472–2485.
4. Fu JY, Geng YY. Public participation, regulatory compliance and green development in China based on provincial panel data. J Clean Prod. 2019; 230: 1344–1353
5. Khursanaliev, B. (2023). THE IMPACT OF POPULATION GROWTH ON THE COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1, 8-11.
6. Boburmirzo, K., & Boburjon, T. (2022). Exchange rate influence on foreign direct investment: empirical evidence from cis countries. International Journal Of Management And Economics Fundamental, 2(04), 19-28.
7. Ruziev, S., Rasulov, H., & Yusupov, A. (2022). MEHMONDO‘STLIK VA TURIZM SANOATIDAGI BOSHQARUV SOXALARIDA GENDER XILMA-XILLIGI. PEDAGOGS jurnali, 2(2), 156-173.
8. Rasulov Hamidjon Yakubovich. (2023). QABUL QILINGAN TA‘LIM SIFATINING TURIZM VA MEHMONDO‘STLIK TALABALARINING KASB TANLASHIGA TA‘SIRI: AKADEMIK SAMARADORLIKNING VOSITACHILIK TA‘SIRI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 8(8), 62–65. <https://doi.org/10.54613/ku.v8i8.805>
9. Yusupov, A. A. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INSON RESURSLARIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 46-48.
10. Aliyevich, Y. A. (2023). O ‘ZBEKISTON IQTISODIY SHAROITIDA INSON RESURSLARIDAN FOYDALANISHDAGI FAOLIYAT TURLARI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1, 76-78.
11. Umarov, O. (2023). O ‘ZBEK TURIZMNING IQTISODIYOTDA TUTGAN O ‘RNI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 234-236.
12. Omonjon, U. (2023). ISH BILARMONLIK VA MICE TURIZMNI AXAMYATI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 249-250.
13. Qodirjon o‘g‘li, T. B. (2024). SUV RESURSLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ TA‘SIRCHANLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(1), 151-153.
14. Boburjon, T. (2024). SOLIQQA TORTISHNING EKOLOGIK YO ‘NALTIRILGANLIGINI KUCHAYTIRISHNING XORIY TAJRIBASI TAHLILI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(1), 145-150.
15. Ogli, T. B. Q. (2021). XO‘JALIK YURITUVCHI SUB'EKTLARNING TABIIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHGA ERISHISHLARIDA SOLIQLARNING

TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(1), 246-250..

16. Mamurjonovich, U. T. (2023). JAHON IQTISODIYOTIDA YANGI INDUSTRIAL DAVLATLARNING TUTGAN O'RNI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 344-345.

17. Umarov Toxirjon Mamurjonovich. (2024). ERKIN IQTISODIY ZONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA INNOVATSIYALAR VA INVESTITSIYALARNI RAG'BATLANTIRISHDA KLASTER YONDASHUVINING O'RNI. *INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES*, 1(1), 156-167. Retrieved from <https://universalconference.us/universalconference/index.php/ICNSHS/article/view/277>

18. Turanboyev, B. (2024). O 'ZBEKISTON FOND BOZORIDA AKSIYALAR SAVDOSINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI TAHLILI. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 5-8.

19. Turanboyev, B. (2024). ILG'OR XORIJ TAJRIBASI ASOSIDA ELEKTRON TIJORAT FAOLIYATINI SOLIQQA TORTISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 1-4.